

نصرت پور جوادی

پژوہیںہامی عرفانی

جسٹوڈر مسلمان کھن

(مجموعه یازده مقاله)

نشرنی

پورجوادی، نصرالله، ۱۳۲۲ -

پژوهشهای عرفانی، جستجو در منابع کهن (مجموعه بازده مقاله) / نصرالله پورجوادی. - تهران: نشر نی، ۱۳۸۵.
[۳۵۵] ص.

ISBN 964-312-838-5

فهرستتویسی براساس اطلاعات فیبا.
کتابنامه [۳۲۵-۳۳۵]؛ همچنین به صورت زیرنویس.

۱. عرفان - ایران - مقاله‌ها و خطابه‌ها. ۲. عرفان - متون قدیمی تا قرن ۱۴. الف. عنوان.
۲ ب ۹ / BP ۲۸۶

۲۹۷/۸۳

م ۸۴-۴۱۱۷۹

کتابخانه ملی ایران

نشر نی

تهران، خیابان فاطمی، خیابان رهی معیری، شماره ۵۸، کد پستی ۱۴۱۳۷
تلفن: ۵۹ و ۸۸۰۰۴۶۵۸، صندوق پستی ۵۵۶ - ۱۳۱۴۵
www.nashreny.com

دفتر فروش: خیابان انقلاب، رویروی دانشگاه تهران، پاساژ فروزنده، شماره ۵۱۲
تلفن: ۶۶۴۹۸۲۹۳، فکس: ۶۶۴۹۸۲۹۴
کتابفروشی: خیابان کریم‌خان، نیش میرزای شیرازی، شماره ۱۶۹
تلفن ۸۸۹۰۱۵۶۱

پژوهشهای عرفانی

جستجو در منابع کهن

(مجموعه یازده مقاله)

نصرالله پورجوادی

• چاپ اول ۱۳۸۵ تهران • تعداد ۱۱۰۰ نسخه • لیستگرافی باختر • چاپ غزال

ISBN 964-312-838-5

شابک ۹۶۴-۳۱۲-۸۳۸-۵

Printed in Iran

همه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است

بسم الله الرحمن الرحيم

پیشگفتار

تاریخ طریقه‌های باطنی و عرفانی ایران در دوره اسلامی، به رغم منابع کثیری که در اختیار ما هست، هنوز به طور کامل شناخته نشده است و مسائل فراوانی درباره آن وجود دارد. از همه دوره‌ها ناشناخته‌تر دوران نخستین یا دوران شکل‌گیری این طریقه‌ها و مکاتب عرفانی است. ما هنوز به درستی نمی‌دانیم که آیین اهل فتوت یا جوانمردی و اهل ملامت یا ملامتیان چه گونه در قرن سوم، یا شاید دوم، شکل گرفتند. آیا قبلاً هم، در دوره پیش از اسلام، طریقه‌هایی مشابه وجود داشته است یا نه؟ مکتبی که حکیم محمد ترمذی بدان تعلق داشته است چه گونه پدید آمده است؟ آیا کرامیان را هم که رابطهٔ مرید و مرادی داشتند و بنیانگذار خانقاه بودند باید یکی از طریقه‌های باطنی دانست؟ وضع این طریقه‌ها و مکاتب در شهرهای مختلف، مانند بخارا و نساپور و بسطام و اصفهان و شیراز و اورمیه و کرمان چه گونه بوده است و چه فرقی هم از لحاظ اعمال و رفتار و هم از لحاظ تعالیم با یکدیگر داشتند؟ و چه فرقی با طریقه‌های موجود در شهرهای بین‌النهرین، بغداد و بصره، و شام و مصر داشتند؟ از چه زمانی طریقهٔ تصوّف، که در بین‌النهرین شکل گرفته بود، وارد شهرهای ایران شد و صوفی‌انوانی شد کلی برای پیروان همهٔ طریقه‌های باطنی، مانند اهل ملامت و اهل فتوت و مطوّعه و طریقه‌هایی که نام آنها را هم نمی‌دانیم؟

سرگذشت شخصیت‌های تاریخی عالم عرفان، مانند ابراهیم ادهم و بایزید بسطامی، نیز برای ما با افسانه آمیخته است، و از بسیاری از مشایخ جز نام چیز زیادی نمی‌دانیم. ما تقریباً مطمئن‌ایم که پیران و استادان ایرانی، مانند بایزید بسطامی و حکیم محمد ترمذی و

ابوحفص آهنگر (حدّاد) و حمدون گازر (قصار) و علی بن سهل اصفهانی و سهل بن عبدالله شوشتری به پارسی سخن می‌گفتند و تعالیم خود را به این زبان به شاگردان و پیروان خود منتقل می‌کردند و بسیاری از ایشان حتی عربی نمی‌دانستند. در قرن چهارم بود که سخنان ایشان به زبان تازی برگردانده شد و سپس به کتابهای صوفیانه، که عملاً از این سخنان است، راه یافت. آیا این ترجمه‌ها امین بوده است یا نه؟ آیا می‌توان به اصل آن سخنان راه یافت؟ ما می‌دانیم که آنچه به عنوان سلسله (مانند سلسله کبرویه، نقشبندیه، نعمت‌اللهیه، و غیره) پدید آمده در قرنهای نخستین نبوده است. ولی نمی‌دانیم که دقیقاً ارتباط میان استاد و شاگرد یا پیرو مرید به چه صورت بوده است. اینها و دهها پرسش دیگر مانند اینها هست که ایجاب می‌کند ما برای شناخت دقیق و صحیح تاریخ عرفان و تصوّف و زندگی مشایخ و به‌طور کلی تاریخ دینی شهرهای ایران به منابع کهن رجوع کنیم، منابعی که هنوز بعضاً به صورت خطی باقی مانده و آنچه هم به صورت چاپی درآمده است دقیقاً مورد مطالعه و بررسی قرار نگرفته است.

مقالاتی که در این مجموعه گردآوری شده است حاصل پژوهشهایی است که نگارنده عمدتاً در این نوع منابع کهن انجام داده است. در مقاله اول منبعی کهن، و شاید کهن‌ترین منبع، در باب ملامتیان معرفی شده و مورد بررسی قرار گرفته است. در این مقاله درباره ملامتیان قدیم نساپور، در قرن سوم و چهارم، و منابع موجود درباره آنها بحث شده است. تا چندی پیش مهمترین منبع درباره آنها رساله ملامتیه ابو عبدالرحمان سلمی نساپوری بود. در اینجا من باب ملامتیه از کتاب تهذیب الاسرار ابوسعید خرگوشی نساپوری را که معاصر سلمی بوده است از روی دو نسخه خطی تصحیح و همراه با یادداشت‌هایی چاپ کرده‌ام. باب ملامتیه در تهذیب الاسرار خرگوشی چه بسا پیش از رساله سلمی نوشته شده باشد.

دومین مقاله درباره یکی دیگر از آثار ابوسعید خرگوشی است، اثری به نام «کتاب الاشارة والعبارة» که تاکنون نسخه‌ای خطی از آن پیدا نشده است، اما نام این کتاب در یک منبع قدیم به نام علم القلوب، که به غلط منسوب به ابوطالب مکی است، ذکر و جملاتی از آن نیز در همین منبع نقل شده است. علم القلوب اگرچه متعلق به ابوطالب مکی نیست، ولیکن اثری است که مطالب زیادی در آن از قوت القلوب مکی نقل شده است و احتمالاً خود کتاب هم در قرن پنجم هجری تألیف شده است.

جست‌وجو در منابع قدیم برای شناخت شخصیت و آراء صوفیانه ابن یزدانیاار اُرموی موضوع مقاله سوم است. ابن یزدانیاار یکی از شخصیت‌های جنجالی و بحث‌انگیز تصوّف در نیمه دوم قرن سوم و اوایل قرن چهارم است. وی با مشایخ بغداد، به خصوص شبلی، اختلاف و دعوا داشته و تصوّف او، که می‌توان از آن به عنوان تصوّف اورمیه یاد کرد، با تصوّف مشایخ بغداد فرق داشته است. در سخنان ابن شیخ اُرموی نشانه‌هایی از تفکر معنوی قدیم ایران دیده می‌شود.

در چهارمین مقاله، همانطور که عنوان آن حکایت می‌کند، به معرفی دو دستینه قدیم صوفیانه پرداخته‌ام. مراد از دستینه نوع کتابهای جامع صوفیه مانند کتاب اللمع ابونصر سراج طوسی و کتاب التعرف کلابادی و کشف‌المحجوب علی بن عثمان هجویری و رساله قشیریه است. دو دستینه‌ای که معرفی کرده‌ام هر دو در یک مجموعه خطی بوده و هیچ یک کامل نیست. مطالب این دو دستینه با دستینه‌های دیگر فرق دارد. باب فتوت یا جوانمردی یکی از این دو دستینه در این مقاله تصحیح و چاپ شده است. علاوه بر آن، تأثیر ابواب دیگر در دو کتاب صوفیانه نیز بررسی شده است. یکی از این دو اثر کتاب معروف نجم‌الدین دایه (رازی) به نام مرصاد‌العباد است. این بررسی نشان می‌دهد که همه مطالب کتاب مرصاد‌العباد از خود نجم دایه نیست، بلکه وی بسیاری از آنها را از روی متن یا متون دیگری به پارسی برگردانده است.

حکایت‌های جوانمردان که به عنوان پنجمین مقاله در اینجا آمده است مجموعه‌ای از بیست و سه حکایت اخلاقی به زبان پارسی است. این حکایتها در مجموعه‌ای خطی درج شده بوده و در اینجا تصحیح و تجدید چاپ شده است. در چاپ اول آنها را با عنوان «بیست و سه حکایت اخلاقی» چاپ کرده بودم. این نوع حکایتها در منابع دیگر هم آمده است و من در یادداشت‌های خود به پاره‌ای از این منابع اشاره کرده‌ام.

«سیر اصطلاحات صوفیان، از نهج‌الخاص ابومنصور اصفهانی تا فتوحات ابن عربی» مقاله‌ای است که در آن تعداد ۱۶ لفظ و معانی آنها که ابتدا در رساله صوفی حنبلی قرن چهارم و پنجم ابومنصور معمر اصفهانی آمده بوده و سپس از آنجا به آثار صوفیه راه یافته مورد بررسی قرار گرفته است. در این مقاله من نشان داده‌ام که چگونه این الفاظ یا اصطلاحات از راه رساله‌ای به نام «العبارات» به کتاب الاملاء ابوحامد غزالی و سپس به «رساله اصطلاحات» و همچنین الفتوحات المکیه ابن عربی راه یافته و سپس از طریق

آثار پیروان ابن عربی به منابع متأخر و حتی فرهنگهای معاصر، مانند فرهنگ فارسی معین، به دست ما رسیده است. نکته درخور توجه این است که در این نقل و انتقالات معانی این الفاظ نیز دستخوش دگرگونی قرار گرفته است.

هفتمین مقاله درباره یکی از آثار پارسی خواجه عبدالله انصاری است. به خواجه عبدالله آثار پارسی متعددی نسبت داده‌اند که در اصالت اکثر آنها تردید است و حتی بعضی از آنها را هم می‌دانیم که از خواجه نیست. در این مقاله من سعی کرده‌ام با استفاده از متون قدیم نشان دهم که کتاب یا رساله صد میدان اثری است اصیل.

در مقاله هشتم یکی از قدیم‌ترین متون پارسی به نام رونق‌المجالس مورد بررسی قرار گرفته است. این کتاب خود یکی از آثار مهم اخلاقی و دینی است و نویسنده آن مذهب کرامی داشته است. من سعی کرده‌ام متن پارسی این اثر را که اصالت بیشتری دارد با ترجمه عربی این اثر که در قرن پنجم صورت گرفته است مقایسه کنم. در ضمن نشان داده‌ام که این کتاب یکی از مأخذ فریدالدین عطار نیشابوری در تألیف مثنوی مصیبت‌نامه بوده است.

مشایخ صوفی در مجالس خود گاه نکات دلنشین و مهیجی که برخاسته از تصوّف عاشقانه بود در پیرامون آیه یا آیاتی از قرآن که در مجلس تلاوت می‌شد به زبان می‌آوردند و به این نکات اصطلاحاً «لطایف» می‌گفتند. برخی از مشایخ به گفتن این نوع لطایف شهرت داشتند. یکی از این مشایخ احمد غزالی بود. یکی دیگر سیف‌الدین باخرزی. از باخرزی چندین لطیفه قرآنی در منابع مختلف به جا مانده که در مقاله نهم گردآوری شده است. آثار پراکنده‌ای از سیف‌الدین باخرزی، از جمله چند رباعی چاپ شده، نیز در «پیوست» مقاله درج شده است.

دهمین مقاله تحقیق نسبتاً مفصّلی است درباره یکی از مثنویهایی که به غلط به فریدالدین عطار نیشابوری نسبت داده شده است، به نام مفتاح‌الفتوح. این مثنوی، به صورتی ناقص و مغلوّط، جزو مثنویهای عطار چند بار چاپ شده است. من با رجوع به نسخه‌های خطی این اثر در ایران و در خارج سعی کرده‌ام محتوای مثنوی را بررسی کنم و در نتیجه زمان تقریبی و مکان سرودن آن را مشخص کنم، هرچند که هنوز به هویت شاعر پی نبرده‌ام. اهمیت این مثنوی در این است که ما را با طریقه عرفانی شهر زنجان آشنا می‌سازد. عقاید عرفانی مطرح شده در این کتاب را می‌توان تصوّف زنجان نامید،

هرچند که در خود کتاب این عنوان در مورد آن به کار نرفته است. من خلاصه‌ای از عقاید و آراء عرفانی این کتاب را تهیه کرده‌ام. از نکات جالب توجه در این مثنوی بحث شاهدبازی و توجیه آن توسط شاعر است. در ضمن، ابیاتی هم در معرفی اولیاء زنجان در پاره‌ای از نسخه‌های خطی این اثر آمده است که من آنها را تصحیح کرده‌ام. در واقع این اولیاء را، که بعضاً اخی نامیده شده‌اند، می‌توان صوفیان یا عارفان زنجان دانست.

یازدهمین مقاله با عنوان «مثنوی جمال و جلال و سراینده آن» مقاله - نقدی است درباره یک مثنوی حماسی و عاشقانه که در نیمه اول قرن نهم تصنیف شده است. این مثنوی از روی یک نسخه خطی ناقص ولی بسیار زیبا و مصور تصحیح و در مرکز نشر دانشگاهی، در زمان ریاست من، چاپ شد. سراینده این مثنوی در هنگام چاپ شناخته نشده بود و من پس از چاپ به جستجو پرداختم و دریافتم که وی شاعری بوده است حکیم، اهل بیهق سبزوار، به نام امین‌الدین نزل‌آبادی متخلص به «امین» و این مثنوی را هم به نام دانشمندی سبزواری به نام فخرالدین اوحید مصدر کرده است. مثنوی نزل‌آبادی اثری است که در آن حکمت و عرفان ایرانی در ضمن داستان بیان شده است، داستانی که شخصیت‌های آن خیالی‌اند و به زبان حال سخن می‌گویند. این اثر متعلق به یک دسته از آثار حماسی و عاشقانه زبان پارسی است که به‌خصوص در قرن‌های هشتم و نهم پدید آمده است و در مقایسه با آثار مشابه، مطالب فلسفی بیشتری در آن درج گردیده است.

یازده مقاله‌ای که در این مجموعه گرد آمده است همه قبلاً در یک مجموعه و سه نشریه ادواری، در طی شانزده سال گذشته به شرح زیر به چاپ رسیده است.

۱. منبعی کهن در باب ملامتیان نیشابور

معارف، دوره پانزدهم، ش ۱ و ۲، فروردین - آبان ۱۳۷۷

۲. بازمانده‌های کتاب «الاشارة والعبارة»

معارف، دوره پانزدهم، ش ۳، آذر - اسفند ۱۳۷۷

۳. ابن یزدانیار رموی و منازعه او با مشایخ بغداد

معارف، دوره پانزدهم، ش ۳، آذر - اسفند ۱۳۷۷

۴. دو دستینه کهن در تصوف

معارف، دوره بیستم، ش ۳، آذر - اسفند ۱۳۸۲

۵. حکایتهای جوانمردان

معارف، دوره ششم، ش ۳، آذر-اسفند ۱۳۶۸

(با عنوان «بیست و سه حکایت اخلاقی»)

۶. سیر اصطلاحات صوفیان از «نهج‌الخاص» ابومنصور اصفهانی تا «فتوحات» ابن عربی

معارف، دوره شانزدهم، ش ۳، آذر-اسفند ۱۳۷۸

۷. اصالت «صدمیدان» خواجه عبدالله انصاری

یادنامه دکتر احمد تفضلی، به کوشش دکتر علی اشرف صادقی،

انتشارات سخن، تهران ۱۳۷۹

۸. «رونق‌المجالس»، قدیم‌ترین مجموعه حکایتهای اخلاقی-دینی به پارسی

نشر دانش، سال نوزدهم، ش ۱، بهار ۱۳۸۱

۹. لطایف قرآنی در مجالس سیف‌الدین باخرزی

معارف، دوره هجدهم، شماره ۱، فروردین-تیر ۱۳۸۰

۱۰. مثنوی «مفتاح‌الفتوح» و اولیاء زنجان

آینه میراث، دوره جدید سال دوم، ش ۴، زمستان ۱۳۸۳

۱۱. مثنوی «جمال و جلال» و سراینده آن

آینه میراث، دوره جدید سال دوم، شماره ۱، بهار ۱۳۸۳

مقالات اکثراً به همان صورتی که بار اول چاپ شده بودند در اینجا به چاپ رسیده‌اند. به بعضی از آنها مطالبی افزوده‌ام، از جمله چند یادداشت به مقاله اول، در باب ملامتیان. عنوان مقاله پنجم را نیز در اینجا تغییر داده‌ام (در نسخه خطی این حکایتهای عنوانی نداشت). منابع و مأخذ من همانهایی است که در چاپ اول مقالات ذکر شده بود و به ندرت به چاپ جدید منبع یا کتابی اشاره کرده‌ام.

نصرت‌الله پورجوادی

دی‌ماه ۱۳۸۴

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۵	۱) منبعی کهن در باب ملامتیان نیشابور.....
۱۵	۱. معرفی منبع (تهذیب الاسرار خرگوشی).....
۱۵	منابع مربوط به ملامتیه.....
۱۸	خرگوشی و تهذیب الاسرار.....
۲۲	مقایسه تهذیب الاسرار و رساله سلمی.....
۲۴	طریقه اهل عراق و طریقه اهل خراسان.....
۲۹	ملامتیان و حزن.....
۳۱	انتقاد از ملامتیه.....
۳۵	ملامتیه و کرامیه.....
۳۸	ملامتیان و فتوت.....
۴۱	کدام یک مقدم است: تهذیب خرگوشی یا رساله سلمی؟.....
۴۳	تصحیح، چاپ، و یادداشتها.....
۴۵	۲. متن منبع: باب سوم از کتاب تهذیب الاسرار.....
۴۹	یادداشت‌های مصحح.....
۶۴	۲) بازمانده‌های کتاب «الاشارة والعبارة» (اثری از ابوسعید خرگوشی).....

- ۷۳ ..... (۳) ابن یزدان‌نبار ارموی و منازعه او با مشایخ بغداد
- ۷۳ ..... (نگاهی به دعوای صوفیه با یکدیگر)
- ۷۳ ..... نقار صوفیان با یکدیگر
- ۷۵ ..... ابن یزدان‌نبار کیست؟
- ۷۷ ..... سخنان و تعالیم ابن یزدان‌نبار
- توبه و ورع ۷۸؛ انس ۷۹؛ محبت و رضا ۸۰؛ حیا ۸۰؛ تفسیر قرآن ۸۲؛
روح و بدن: دنیوی اهورایی و اهریمنی ۸۳؛ معرفت ۸۵؛ صفت عارف ۸۵
- ۸۷ ..... درگیری با مشایخ بغداد
- گزارش ابونصر سراج ۸۸؛ برخورد با شبل ۹۰؛ دو حکایت دیگر از ابونصر
سراج ۹۲؛ گزارش خواجه عبدالله انصاری ۹۵؛ سلمی و تبرئه ابن یزدان‌نبار ۹۸
- ۱۰۱ ..... (۴) دو دستینه کهن در تصوف
- ۱۰۱ ..... ۱. معرفی نسخه خطی
- مؤلف کیست؟ ۱۰۲؛ ابواب و فصول نسخه خطی ۱۰۴
- ۱۰۷ ..... ۲. منبعی کهن در باب جوآفریدی
- منابع قدیم صوفیه در باب جوآفریدی و دستینه A ۱۰۷؛ نوح جوآفرید ۱۰۸؛
فارسی‌گویی نوح عیار ۱۱۰؛ مطالب دیگر ۱۱۳
- ۱۱۴ ..... باب فی الفتوه
- ۱۱۶ ..... ۳. تأثیر دستینه A در کتاب «گزیده در اخلاق و تصوف»
- در بیان حکمت ۱۱۶؛ در فضیلت اخلاص ۱۱۷؛ اندر بیان نفس و اقسام آن ۱۱۸؛
در فضیلت خرسندی (قناعت) ۱۱۹؛ در بیان یقین ۱۲۰؛ اندر فواید حلم ۱۲۳
- ۱۲۴ ..... ۴. تأثیر دستینه B در «مرصادالعباد»
- در بیان و شرایط مریدی ۱۲۶؛ در بیان واقعات ۱۲۹؛ در بیان مکاشفات ۱۳۰؛
در بیان کیفیت ذکر ۱۳۳
- ۱۳۴ ..... ۵. پیوست: مسئله شطح ابوسعید
- ۱۳۷ ..... (۵) حکایتهای جوآفریدان
- ۱۳۷ ..... ۱. مقدمه
- ۱۴۰ ..... ۲. متن حکایات
- ۱۵۲ ..... توضیحات

۶) سیر اصطلاحات صوفیان از «نهج‌الخاص» ابومنصور اصفهانی تا

«فتوحات» ابن عربی ۱۵۸

مقدمه ۱۵۸

بخش اول: بررسی منابع

۱. اصطلاحات ابن عربی و مسئله منابع او ۱۶۰

۲. «املاء» ابوحامد غزالی ۱۶۴

۳. «عبارات الصوفیة» منسوب به قشیری ۱۶۷

۴. نهج‌الخاص ابومنصور اصفهانی و تأثیر آن در آثار بعدی ۱۷۰

۵. مؤلف «عبارات» کیست؟ ۱۷۳

بخش دوم: «سیر انتقال تعریفها»

۱. النسر ۱۷۹؛ ۲. الادب ۱۸۰؛ ۳. الزیاضة ۱۸۳؛ ۴. المشاهدة ۱۸۴؛ ۵. المکاشفة

۱۸۶؛ ۶. الغيرة ۱۸۸؛ ۷. الفتوح ۱۹۰؛ ۸. الغربة ۱۹۳؛ ۹. الارادة ۱۹۴؛

۱۰. الوارد ۱۹۷؛ ۱۱. الهمة ۱۹۸؛ ۱۲. المکر ۱۹۹؛ ۱۳. الرغبة ۲۰۲؛ ۱۴. الرهبة

۲۰۴؛ ۱۵. الوجد ۲۰۶؛ ۱۶. الحركة ۲۰۷

خاتمه ۲۰۸

۷) اصالت «صدمیدان» خواجه عبدالله انصاری ۲۱۳

۸) رونق‌المجالس: قدیم‌ترین مجموعه حکایت‌های اخلاقی - دینی به پارسی ۲۲۸

سابقه تحقیقات ۲۲۸

مقایسه حکایت‌های «منتخب» با ترجمه عربی ۲۳۴

حکایت‌های اضافی در «منتخب» پارسی ۲۳۶

برخی از فواید تاریخی ۲۳۶

کرّامیان و زردشتیان ۲۳۷

رابطه کرّامیان با صوفیان و شافعیان ۲۳۸

اخلاق اسلامی در «رونق» ۲۳۹

حکایت‌های «معراج» ۲۴۱

زبان حال در «رونق‌المجالس» ۲۴۲

- ۲۴۱ ..... اشعار عربی و پارسی
- ۲۴۸ ..... حکایت‌های عشق
- ۲۵۰ ..... در «مصیبت‌نامه» عطار
- ۲۵۷ ..... (۹) لطایف قرآنی در مجالس سیف‌الدین باخرزی
- ۲۷۳ ..... پیوست: آثار پراکنده‌ای از سیف‌الدین باخرزی
 نامه سیف‌الدین باخرزی به سعدالدین حمویه ۲۷۵؛ نامه دیگر سیف‌الدین
 باخرزی ۲۷۷؛ اشعاری از سیف‌الدین باخرزی ۲۷۸
- ۲۷۹ ..... (۱۰) مثنوی «مفتاح الفتوح» و اولیاء زنجان
- ۲۷۹ ..... ردّ انتساب مثنوی به عطار
- ۲۸۰ ..... نسخه‌های چاپی و خطی «مفتاح الفتوح»
- ۲۸۲ ..... سه نوع متن
- ۲۸۴ ..... نگاهی به محتوای «مفتاح الفتوح»
- ۳۰۰ ..... اسامی اولیاء شهر زنجان
- ۳۰۳ ..... سراینده مثنوی کیست؟
- ۳۰۵ ..... در اسامی اولیاء شهر زنجان فرماید
- ۳۱۲ ..... (۱۱) مثنوی «جمال و جلال» و سراینده آن
- ۳۲۵ ..... کتابنامه و فهرستها